

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет спеціальної та інклюзивної освіти
Кафедра психокорекційної педагогіки та реабілітології

Збірник тез

з нагоди 100-річчя від дня народження Клавдії Турчинської

**«ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ
СУЧАСНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ ТА
ДОРΟΣЛИМ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Київ – 2024

practices. Seattle: DO-IT, University of Washington. Retrieved from www.uw.edu/doit/UDHE-promising-practices/part1.html

**Омельянович Ирина Николаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психокорекційної педагогіки
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова**

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДЛЯ ЇХ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Необхідною умовою успішного навчання учнів спеціальної загальноосвітньої школи професійно-трудового навчання є поєднання навчання з корекційно-виховною роботою, спрямованою на їх успішну соціалізацію.

Професійно-трудове навчання є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу спеціальної загальноосвітньої школи, від якого залежить загальний розвиток учнів з інтелектуальними порушеннями та їх підготовка до самостійної трудової діяльності.

Дослідження впливу трудового навчання на розвиток учнів з інтелектуальними порушеннями – досить актуальна і водночас складна проблема, оскільки сама праця обумовлюється фізіологічними, психологічними, соціальними і економічними факторами.

Проблема формування професійно-трудових навичок у школярів означеної категорії завжди була в центрі уваги науковців. В спеціальній педагогіці проблемі професійно-трудового навчання дітей з інтелектуальними порушеннями присвячені дослідження В. Бондаря, Г. Дульнєва, А. Лапіна, Г. Мерсіянової, С. Мирського, В. Петрової, В. Синьова, В. Товстогана, К. Турчинської, О. Хохліної та ін.). Наукові праці цих авторів дали можливість означити глибоку своєрідність професійно-трудового навчання і підготовки учнів спеціальної загальноосвітньої школи до життя і праці в суспільстві

Українські вчені зазначають, що головне завдання спеціальної школи – це «подолання недоліків пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери,

підготовка дітей до трудової діяльності, соціальна адаптація в сучасне суспільство» [4, с.237].

Навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у спеціальній школі має велике значення для їх подальшої соціально-трудової адаптації. Сприяє цьому і врахування на уроках трудового навчання принципу корекційно-виховної спрямованості навчання. Сутність корекції визначається виправленням недоліків психофізичного розвитку цих дітей шляхом використання спеціальних методичних прийомів у процесі їх навчання, що дозволяє забезпечити самостійність виконання учнями практичних завдань.

Серед значної кількості наявних робітничих професій учні загальноосвітніх спеціальних шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями традиційно опановують швейну, столярну, слюсарну, картонажно-палітурну. Новими напрямками професійно-трудового навчання стали будівельно-малярна справа та квітникарство. Останнім часом деякі школи запроваджують такі види народно-ужиткового мистецтва як килимарство, лозоплетіння, бісероплетіння вишивка тощо).

Професійно-трудова підготовка озброює учнів спеціальної школи доступними завданнями з техніки і технології виробничого процесу. Зокрема, програми передбачають ознайомлення учнів з ручною і машинною обробкою матеріалів, які широко використовуються в народному господарстві. Завдяки цьому в учнів формуються загальні принципи ручної і механічної технології, що має важливе значення для розширення політехнічного світогляду учнів. Крім того, програми передбачають виконання таких важливих операцій, які забезпечують формування достатніх уявлень про професію.

Важливе значення має також ознайомлення учнів з організацією праці в шкільній майстерні і на виробництві. На уроках вчителі навчають учнів правильно організувати своє робоче місце, зручно розташовувати інструменти і матеріали, додержуватися правил поведінки і техніки безпеки. З часом вони дістають уявлення про режим робочого дня, ознайомлюються з такими поняттями, як план, норма виробітку, заробітна плата, продуктивність праці.

Навчаючись у шкільній майстерні, учні вступають між собою у виробничі відносини, взаємозалежність один від одного.

Важливого значення на початкових етапах практичної підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями до праці набуває вироблення правильних робочих дій, прийомів праці з конкретної спеціальності, автоматизованих трудових навичок і вмінь інтелектуального характеру. На завершальному етапі звертається увага на формування автоматизму у виконанні дій.

Щоб підготувати випускників спеціальної загальноосвітньої школи до самостійної трудової діяльності на виробництві, необхідно також озброїти їх міцними знаннями з основ техніки безпеки. Їх засвоєння здійснюється протягом усього періоду професійно-трудоного навчання. Перед початком роботи педагог проводить інструктаж з організації праці з тими чи іншими інструментами, матеріалами, обладнанням, стежить за виконанням цих вимог, забезпечує їх переростання в звичку.

Готовність старшокласників до праці визначається також розв'язанням таких важливих завдань, як розширення їх політехнічного світогляду на основі знань, одержаних при вивченні загальноосвітніх предметів і поєднання їх з продуктивною працею, ознайомлення з масовими професіями, сучасними формами організації праці.

Тому професійно-трудоге навчання має *освітню* (засвоєння професійних знань та набуття практичних умінь) та *корекційно-розвивальну мету* (виправлення порушень психофізичного розвитку).

До освітньої мети професійно-трудоного навчання входить опанування школярами техніко-технологічних знань та трудових операцій, що передбачені змістом навчальної програми. Йдеться про ознайомлення із властивостями матеріалів, з якими працюють школярі на уроках трудового навчання, їх застосуванням. Формування знань про вироби, їх характерні ознаки, сферу застосування, про засоби праці (машини, станки, контрольні-вимірювальні прилади, допоміжні інструменти) та про різне обладнання, яке використовують на підприємствах, в сільському господарстві тощо. Значну увагу приділено

забезпеченню знань про трудові операції (дії), їх назви (професійні слова-терміни) та технологію і послідовність виконання; виробленню умінь виконувати практичні роботи з дотриманням технічних та санітарно-гігієнічних вимог; правил безпечної праці. До освітніх завдань входить і навчання школярів графічних умінь та користування ними в процесі виготовлення креслення, ескізів тощо.

У підготовці учнів до самостійної трудової діяльності в школі важливе значення мають обслуговуюча, суспільно корисна праця, практичні справи на навчально-дослідних ділянках, заняття в професійно спрямованих гуртках. Залучення учнів до різноманітних форм трудової діяльності, доступним віковим і психофізичним особливостям, забезпечує різносторонній розвиток особистості і політехнічну, практичну і професійну підготовку, наступність трудового навчання.

Професійно-трудова підготовка в спеціальних школах здійснюється диференційовано з урахуванням не лише матеріально-технічної бази школи і найближчих підприємств, а й особливостей психічного, фізичного та інтелектуального розвитку учнів.

У старших класах навчання здійснюється на базі шкільних майстерень з доступних учням з інтелектуальними порушеннями профілів сучасного виробництва. Вибираючи профілі підготовки учнів до майбутньої самостійної праці, слід враховувати складність у засвоєнні спеціальності, її доступність та корекційно-розвиваючу спрямованість. Диференціація навчання здійснюється з урахуванням інтересів, здібностей, можливостей учнів, умов школи і потреб у робітничих кадрах.

Проте як би диференційовано не підходили педагоги до професійно-трудової підготовки учнів інтелектуальними порушеннями з різною структурою дефекту, вони зобов'язані сформувати в них загальні знання про структуру народного господарства, трудові, виробничі й технологічні процеси, організацію соціалістичного виробництва. Учні мають оволодіти загальними і спеціальними трудовими вміннями і навичками, властивими конкретній сфері народного

господарства і області продуктивної праці, а також основними прийомами праці з окремих споріднених спеціальностей.

У процесі трудового навчання учні набувають умінь організувати своє робоче місце, планувати послідовність виконання трудових операцій, контролювати хід діяльності та оцінювати результати праці. Така організація професійно-трудоного навчання в спеціальній школі забезпечує політехнічну і професійну освіту і полегшує можливості включення випускників до самостійної трудової діяльності.

Корекційно-виховна мета трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями. Учням з інтелектуальними порушеннями характерні суттєві недоліки розвитку, які охоплюють різні сторони психіки. До їх числа, в першу чергу, відносяться:

- уповільнене і обмежене сприймання;
- порушення моторики, мовлення, мислення, пам'яті;
- недостатня, порівняно зі здоровими однолітками, пізнавальна активність;
- обмежені знання і уявлення про оточуючий світ;
- недоліки розвитку особистості як вторинні новоутворення у структурі дефекту (невпевненість у собі, невиправдана залежність від оточуючих, низька комунікативність, егоїзм, песимізм, знижена чи завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою тощо).

Вказані недоліки частково коригуються і долаються у процесі спеціально організованого навчання. Корекційна функція праці забезпечується доцільним підбором трудових завдань, дозуванням трудових зусиль учнів, спеціальними вправами щодо розвитку і закріплення в учнів процесів аналізу, синтезу, порівняння, пам'яті, мовлення, рухів, вчинків і дій, особистісних якостей, емоційно-вольової сфери.

Корекційна функція трудового навчання визначається й тим, що оволодіння професією здійснюється за оригінальними програмами, побудованими з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів.

Програми з усіх профілів трудового навчання розроблено з урахуванням того, щоб дати учню з інтелектуальними порушеннями доступний обсяг технологічних знань, необхідних для свідомої участі у трудовій діяльності, загально трудових і спеціальних умінь і навичок, необхідних для самостійної праці.

Праця учнів є засобом корекції і тоді, коли в процесі виконання трудового завдання учень ставиться перед необхідністю виконувати розумові операції, які забезпечують внутрішню організацію процесу праці. З цією метою на заняттях у шкільній майстерні використовуються спеціальні прийоми, спрямовані на розвиток орієнтування учнів у трудовому завданні, планування послідовності виконання дій про себе та в письмовій формі, здійснення самоконтролю.

Підготовка учнів з інтелектуальними порушеннями до самостійної трудової діяльності є складовою трудового навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями. Вона є пріоритетним напрямом та дозволяє розв'язати наступні завдання:

- ознайомлення учнів з професіями;
- вивчення індивідуальних можливостей учнів для здобуття професій;
- формування в учнів вміння співвідносити свої можливості й здібності з вимогами, необхідними для здобуття певної професії;
- забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості.

Організація трудового навчання полягає в створенні необхідних для проведення занять та корекційної роботи умов у кабінеті трудового навчання або в майстерні; виробленні в учнів звички дотримуватися правил праці та поведінки на уроках; в уточненні профілю трудового навчання для кожного учня; усвідомленні вчителем мети корекції недоліків пізнавального розвитку дітей; в розумінні напрямів забезпечення корекційної спрямованості трудового навчання та його змісту.

Підвищенню рівня соціалізації школярів сприятимуть основні методичні прийоми формування в учнів етапів діяльності в процесі трудового навчання та

формування вміння в учнів планувати практичну діяльність, здійснювати усі різновиди самоконтролю.

Таким чином, формування усвідомленості трудової діяльності має велике значення не лише тому, що вона інтелектуалізує будь-який процес праці, а й тому що вона є обов'язковою умовою вироблення в учнів трудових вмінь та підготовки їх до самостійного життя в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Мерсіянова Г. М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей. К.: Педагогічна думка, 2012. 79 с.
2. Мерсіянова Г. М. Професійно-трудова підготовка учнів допоміжної школи / Г. М. Мерсіянова // Дефектологія. 2001. № 1. – С. 45– 47.
3. Мерсіянова Г., Хохліна О., Єременко І. Обґрунтування удосконалення трудового навчання для допоміжної школи (початкова ланка) // Дефектологія. 2001. №4. – С. 7-10.
4. Основи спеціальної та інклюзивної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Х.: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2018. 338 с.
5. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. Ч. I. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 241 с.
6. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. Ч. II. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 238 с.